

Wstęp

Od kilkudziesięciu lat upowszechniany jest obraz Afryki jako kontynentu pogrążonego w chaosie niekończących się konfliktów zbrojnych, tak o charakterze wewnętrznym, jak międzynarodowym. To właśnie konflikty i kryzysy polityczne stanowią główną przeszkodę w realizacji planów rozwojowych wielu państw afrykańskich. Pod względem ilości i częstotliwości trwania konfliktów zbrojnych, a także liczby ich ofiar Afryka przoduje na świecie. Wojny te, w powiązaniu z klęskami żywiołowymi, polityczną niestabilnością i masowymi epidemiami, sprawiają, że Afryka jest obecnie największym na świecie źródłem emigrantów, udających się przede wszystkim w kierunku Europy. Sytuacja nie ulega poprawie, pomimo iż wiele państw afrykańskich posiada znaczące zasoby surowców naturalnych.

Na początku XXI w. Zachód jest wyraźnie zmęczony problemami Afryki, mimo że zarówno historycznie, jak i poprzez współczesne kształtowanie ładu geopolitycznego niejednokrotnie jest ich źródłem. To wyraźne zaprzeczanie odpowiedzialności w stosunku do wydarzeń na kontynencie afrykańskim od końca lat 80. ubiegłego stulecia skutkuje systematycznie zmniejszającymi się nakładami na pomoc rozwojową. Kraje rozwinięte ograniczają się przeważnie do interwencji, i to najczęściej wtedy, kiedy dochodzi do krwawych wojen i ludobójstwa. W ciągu ostatnich kilku lat do takich interwencji doszło między innymi w Sierra Leone, w Liberii i na Wybrzeżu Kości Słoniowej. Jedną z najokrutniejszych wojen Afryki – konflikt wewnętrzny w Rwandzie, Burundi i Kongu – dziś powoli dogasa po trwających kilkanaście lat zniszczeniach i przemocy.

Pomimo niekorzystnego obrazu ogólnej sytuacji geopolitycznej, od kilku lat wzrost gospodarczy Afryki Subsaharyjskiej utrzymuje się jednak na poziomie ok. 6% rocznie. Na przestrzeni ostatniego dziesięciolecia kontynent doświadczył niezwykłego ożywienia gospodarczego. To właśnie w Afryce znajdują się jedne z najszybciej rozwijających się gospodarek świata. Sześć z dziesięciu najszybciej rozwijających się w ostatniej dekadzie krajów leży w Afryce. Przez osiem z dziesięciu ostatnich lat Afryka rozwijała się szybciej niż Azja Wschodnia wraz z Japonią. Co więcej, państwa Afryki odnotowywały wzrost pomimo braku stabilności gospodarki światowej.

Ów wzrost gospodarczy wzmocnił procesy integracyjne, przyczynił się do redukcji ubóstwa, jak również wzmocnienia wysiłków społeczności międzynarodowej na rzecz rozwoju Afryki. Samych zaś mieszkańców kontynentu natchnął optymizmem, jakkolwiek nadal większość z nich żyje za mniej niż 2 dolary dziennie, a produkcja żywności w przeliczeniu na osobę jest niższa niż w latach 60. ubiegłego stulecia. W niektórych krajach przeciętna długość życia wynosi mniej niż 50 lat. Do tego dochodzą klęski żywiołowe: susza i głód, oraz zmieniający się klimat, który zamienia coraz większe połacie ziemi w pustynie.

Pomimo tego, na przekór znanym od lat problemom, wskaźniki rozwoju gospodarczego zmieniają się w dobrym kierunku. Afryka ma w tej chwili szybko rosnącą klasę średnią: dane statystyczne pokazują, że 60 mln mieszkańców Afryki ma dochody przekraczające 3 tys. dolarów rocznie. Szacuje się, że w 2015 r. będzie to 100 mln osób. Trendy demograficzne dodatkowo zwiększają szanse na rozwój. Znaczna grupa wykształconych młodych ludzi wchodzi właśnie na rynek pracy, a liczba urodzeń zaczyna spadać. Jeśli porównamy liczbę ludzi w wieku produkcyjnym do liczby tych, którzy muszą być przez nich utrzymywani, perspektywy wzrostu wydają się odwrotne niż w starzejących się społeczeństwach Zachodu. Jednakże to, czy sytuacja demograficzna w Afryce przyniesie zyski, czy straty, w dużej mierze zależy od tamtejszych rządów. Afryka bowiem wciąż potrzebuje głębokich reform.

Dziś problematyka afrykańska pojawia się w światowych środkach masowego przekazu bardzo rzadko, a w Polsce praktycznie nie występuje. Nieliczne wiadomości dotyczą głównie wojen, głodu i epidemii AIDS, czyli nieszczęść, które wielu ludzi na Zachodzie skłonnych jest uznać za, przynajmniej częściowo, zawinione przez Afrykańczyków. Tworzy to wizerunek kontynentu niestabilnego i niesprzyjającego nie tylko inwestycjom, ale nawet wakacyjnym wycieczkom. Afryka to dla Europejczyków kontynent wciąż za mało poznany, wręcz tajemniczy. Niejednokrotnie obarczony negatywnymi stereotypami, które nie znajdują potwierdzenia w rzeczywistości. Prawda o nim zamyka się bowiem nie tylko w problemach, które są coraz sprawniej rozwiązywane, ale przede wszystkim w jego bogatej kulturze i etniczności o żywym charakterze. Wiek XXI niewątpliwie będzie należał do Afryki, stąd warto prowadzić rzetelne badania ukazujące białe i ciemne karty na drodze rozwoju tego kontynentu.

Niniejsza publikacja prezentuje rezultaty badań prowadzonych przez pracowników naukowych i doktorantów polskich ośrodków naukowych. Teksty koncentrują się wokół takich pojęć, jak: etniczność, religijność, konflikty zbrojne oraz niepodległość i suwerenność w Afryce.

Książkę otwiera artykuł Joanny Bar, którego tytuł brzmi *Współczesna Rwanda – szanse i wyzwania na przyszłość*. Autorka porusza w nim problematykę reform i przemian w Rwandzie, kraju, który powoli podnosi się ze zniszczeń, jakie w 1994 r. spowodował tragiczny finał wojny domowej. Tekst jest analizą przemian politycznych i społecznych ostatnich 15 lat, jak również próbą oceny dotychczasowych dokonań elit rządzących.

Z kolei artykuł Michała Cholewy *Transformacje w Afryce Północnej – czynniki hamujące przemiany demokratyczne* przybliży Czytelnikowi wydarzenia Arabskiej Wiosny w Afryce Północnej. Autor podejmuje w nim próbę wyjaśnienia fenomenu masowych demonstracji przeciwko władzom państw tego regionu. Koncentracja tekstu na problemach wewnętrznych trzech państw północnoafrykańskich, które przechodzą transformację ustrojową – Egipcie, Tunezji i Libii – ułatwia odpowiedź na pytanie o charakter sił politycznych i ich wpływ na dalsze przemiany polityczne w tych krajach.

Gwinejskiej przestrzeni politycznej ujętej poprzez pryzmat analizy twórczości literackiej poświęcony jest artykuł Renaty Díaz-Szmidt *Rzeczywistość polityczno-ekonomiczna Gwinei Równikowej i działalność jej intelektualistów*. Rozwój społeczny i ekonomiczny Gwinei jest obecny w dyskusjach i wydawnictwach wielu gwinejskich pisarzy, dziennikarzy i ludzi nauki. Większość z nich negatywnie ocenia reżim Teodora Obianga, co decydująco wpływa na ich twórczość.

Praca Justyny Kłaczany *Niepodległość Sudanu Południowego – szanse i zagrożenia* jest analizą procesów kształtowania się suwerennej państwowości Sudanu Południowego, 57. niepodległego państwa w Afryce. Z kolei Jakub Kościółek w tekście *Stosowanie interwencji humanitarnej w Afryce* odpowiada na pytanie o charakter, jakość i sens interwencji humanitarnych na kontynencie afrykańskim. Tekst prezentuje cztery przykłady interwencji, różniące się od siebie charakterem i – co najważniejsze – rezultatem działań w trawionych przez konflikty krajach Afryki.

Myślą przewodnią następnego artykułu jest tożsamość i poszukiwanie/tworzenie nowej przestrzeni społecznej przez żyjących w Republice Środkowoafrykańskiej i Demokratycznej Republice Konga Pigmejów. W opartym na autorskich badaniach terenowych tekście pt. *Obszary dyskryminacji i marginalizacji Pigmejów w Afryce Środkowej* Urszula Markowska-Manista pokazuje mechanizmy przemian społecznych wśród plemion pigmejskich, których członkowie, oderwani od korzeni i tradycyjnego sposobu życia, nie radzą sobie w nowym środowisku i czują się w nim obco.

Anna Niedźwiedz, której artykuł również za podstawę ma badania terenowe, analizuje specyfikę przestrzeni religijnej w Ghanie. Motywem przewodnim artykułu *Tożsamości wśród katolickiej społeczności w centralnej części Ghany* są przemiany tożsamości religijnej Ghańczyków, u których różnorodne przynależności do kościołów, poczucie bycia razem i wspólnotowe więzi są wyrażane, odnawiane i potwierdzane podczas rozmaitych publicznych rytuałów i spotkań.

W kręgu tematyki religijności pozostaje artykuł Klaudii Wilk *Od inkulturacji do afrochrześcijaństwa. Proces kształtowania się tożsamości religijnej we współczesnej Afryce*. Autorka opowiada w nim o zmianach afrykańskiej religijności i procesie inkulturacji na kontynencie, które doprowadziły do powstania ruchów afrochrześcijańskich. Proces inkulturacji autorka traktuje bowiem nie jako zjawisko mające na celu zakorzenienie się lokalnych kultur afrykańskich w chrześcijaństwie, ale jako element dłuższego procesu prowadzącego do powstania nowych, autonomicznych kościołów afrochrześcijańskich.

Motywym przewodnim trzech dalszych artykułów są przemiany polityczne i społeczne państw Rogu Afryki. Pierwsze dwa artykuły pozostają w kręgu somalijskiego konfliktu zbrojnego. Krystian Spodaryk w tekście pt. *W poszukiwaniu tożsamości. Somalijska mniejszość w Kenii* przybliży historię i współczesność zmagania o przetrwanie tożsamości narodowej i odrębności kulturowej somalijskich emigrantów w Kenii.

Działalność Międzyrządowej Organizacji ds. Rozwoju w świetle perspektyw integracji regionalnej w Rogu Afryki Krzysztofa Tlałki porusza istotny dla dalszego rozwoju regionu Afryki Wschodniej element współpracy regionalnej państw tego obszaru. Autor opisuje główne pola działania Międzyrządowej Organizacji ds. Rozwoju, ze szczególnym uwzględnieniem współpracy i programów z zakresu rolnictwa, współpracy gospodarczej czy bezpieczeństwa.

Ostatni z artykułów, *Anarchistyczny konflikt zbrojny w Somalii jako przykład ewolucji współczesnych konfliktów zbrojnych* Michała Żeligowskiego, to tekst prezentujący teoretyczne rozważania na temat konfliktów zbrojnych w ujęciu prawa międzynarodowego. Przykład Somalii służy autorowi do analizy procesów ewolucji konfliktów w postkolonialnej Afryce.

Niniejsza publikacja wpisuje się w nurt badań, które promują wymianę koncepcji i analiz naukowych pozwalających dostrzec i zrozumieć problemy społeczeństw afrykańskich. Praca zbiorowa *Problemy współczesnej Afryki. Szanse i wyzwania na przyszłość* przyczyni się do lepszego zrozumienia tradycyjnych społeczeństw Afryki przechodzących modernizację, ukazuje bowiem ewolucję sceny politycznej w regionie, jak również siłę przemian społecznych i ekonomicznych.

Na zakończenie dziękujemy wszystkim, którzy przyczynili się do powstania niniejszego tomu. Przede wszystkim Autorkom i Autorom za uczestnictwo w tym przedsięwzięciu. Publikacja nie powstałaby bez wsparcia organizatorów *Festiwalu Afrykańskiego w Krakowie*, którzy od kilku lat z prawdziwą pasją łączą teoretyków i praktyków afrykańskich badań, przybliżając Polakom Afrykę. Gorące podziękowania należą się dr. hab. Leszkowi Korporowiczowi, byłemu Dyrektorowi Instytutu Bliskiego i Dalekiego Wschodu, Towarzystwu Doktorantów UJ oraz Fundacji Studentów i Absolwentów UJ „Bratniak” za udzielone wsparcie finansowe. Dziękujemy również prof. dr hab. Aleksandrze Kasznik-Christian, recenzentce tej pracy, za cenne uwagi.